

Een economie van de arbeid

Toen Adam Smith de economie als wetenschap grondvestte stelde hij overduidelijk vast dat de welvaart der volken voor alles afhankelijk was van de "skill, dexterity and competence" van de bevolking. Daarmee was de positie van de arbeid bepalend voor de ontwikkeling van de economie. Met de industriële revolutie, gekenmerkt door schaarste aan kapitaal en overvloed van arbeid, verschoof in de ogen der klassieke economen het zwaartepunt van de problematiek en daarmee het centrale onderwerp van hun beschouwingen naar de beschikbaarheid en de positie van het kapitaal.

Het heeft lang geduurd voordat hierin wezenlijke verandering optrad. Eigenlijk bracht de feitelijke omkering der schaarsten in de westelijke wereld gedurende de 'golden sixties' arbeid ook in het economisch denken weer in het centrum van de belangstelling. Eli Ginzberg¹ deed in zijn *The development of human resources* een consequente poging om de ontwikkeling van de 'human resources' als een afzonderlijke discipline te zien – of liever er de hoofdingang tot het economisch denken van te maken. Hij zag "the beginning of a revolution in economic thinking that may yet exceed in significance the changes wrought by Keynes".

Vanaf de dagen van Ricardo hebben de meeste economen arbeid als een vanzelfsprekend element in de economie gezien. Er was nu eenmaal altijd wel arbeid beschikbaar. Dit leidde, in de woorden van Eli Ginzberg, tot de 'grossness' of 'crudity' van hun modellen van werknemersgedrag. Het leidde ook tot onbegrip voor de werkelijkheid van de wereld van de arbeid. Ginzberg stelde in 1966 vast dat een groeiend aantal economen de draad van Adam Smith weer oppakte. Zij gingen in arbeid een centraal gegeven voor elke economie zien.

Het is op zich zelf opmerkenswaard dat deze trend niet omgebogen is in de sombere jaren na 1973. Alle geïndustrialiseerde landen kennen weer onaantvaardbaar hoge werkloosheidscijfers. Zou het niet opnieuw mogelijk zijn arbeid als een vanzelfsprekendheid af te doen? Het wordt steeds duidelijker dat dit niet meer mogelijk is. Het was niet alleen de nieuwe schaarste aan arbeid die tot het beëindigen van de lange periode van verwaarlozing van dit aspect leidde. Ginzberg zei het al kernachtig in 1966: het ging om de verandering van "an economy based upon brawn to one on brain". De verandering van de positie van de arbeid had vooral kwalitatieve oorzaken.

W. Albeda

De technologische verandering die wij meemaken heeft, in de woorden van De Closets², een anti-tayloristisch vooroordeel. Terwijl Taylor uitging van de aanpassing van het werk aan de ongeschoolde arbeider en daarmee uiteindelijk de arbeid aanpaste aan de eisen van de massaproductie, komt thans een technologie naar voren waarvan de introductie en het functioneren afhankelijk is van de kwaliteit van de beschikbare arbeid.

Flexibele productie, mogelijk geworden door de informatietechnologie, vraagt om hooggeschoolde werknemers die in staat zijn om te werken met een grote mate van autonomie en bereid zijn tot zelfstandig denken en creativiteit. De flexibiliteit kan immers niet van dag tot dag opgelegd worden van bovenaf, maar ontstaat daar waar mensen op het niveau van de uitvoerende arbeid zelf kunnen beoordelen welke veranderingen in het productieproces moeten plaatsvinden (in reactie op wisselingen in de vraag) en hoe dat kan gebeuren.

Deze ontwikkeling in de industriële productie gaat gepaard met de relatieve groei van de arbeid in andere sectoren van de samenleving. Alain Cotta³ ziet een drie-sectorensamenleving tot ontwikkeling komen:

- activiteiten die gericht zijn op onze fysieke omgeving. Daaronder valt de productie van alle materiële zaken, die wij nodig achten voor onze behoeftebevrediging;
- activiteiten die leiden tot de geboorte en de verspreiding van ideeën, welke noodzakelijk zijn voor onze andere activiteiten en die deze legitimeren;

– tussen deze twee werelden in en daarbinnen ontwikkelen zich de activiteiten gericht op het met elkaar in communicatie brengen van mensen, om alle berichten uit te werken, te transporteren en te interpreteren die nodig zijn voor de handhaving van de sociale orde, te beginnen bij de organisaties. Deze activiteiten doen geen beroep op spierkracht, maar op neuronen.

In laatste instantie lijkt het er op, stelt Cotta, dat de gehele relatie tussen neuronen en spieren omgekeerd is. De informatie-apparatuur heeft behoefte aan een constante stroom van energie om te functioneren. Is die stroom er eenmaal, dan beweegt de communicatie zich in een wereld zonder weerstand, in een ruimte ingeperkt door de gelijktijdigheid van de circulatie van die berichten, in een universum zonder politieke grenzen. De nieuwe apparatuur staat het de mensen toe zich niet alles te herinneren en niet langer te kunnen rekenen. Die functies worden immers door machines overgenomen. Een soortgelijke ontwikkeling begint zich af te spelen op het gebied van de intelligentie. Routinematige beslissingen kunnen door de computer worden genomen.

Men kan vaststellen hoe door deze ontwikkeling de verschillende soorten arbeid achtereenvolgens kunnen worden overgenomen door machines. Er is ook een andere manier om tegen deze ontwikkeling aan te kijken. Het is de manier waarop economen altijd tegen de gevolgen van mechanisering en rationalisering van de productie hebben aangekeken. Er is in principe een bijna onvervulbare vraag naar het soort diensten dat door mensen wel en door computers niet of nooit zal kunnen worden verricht. Er blijft veel van dat werk in de landbouw en de industrie, in de traditionele en de nieuwe dienstensectoren.

Ten slotte is het denkbaar een visie te ontwikkelen, waarbij de lange-termijntrend in de richting van verkorting van de arbeidstijd per jaar of 'life time' er voor zorgt dat volledige werkgelegenheid, zij het bescheidener geformuleerd, tot de mogelijkheden blijft behoren. Ik houd het op het laatste.

W. Albeda

1. E. Ginzberg, *The development of human resources*, New York, 1966.

2. F. de Closets, *Tous ensemble, pour en finir avec la syndicalité*, Parijs, 1985.

3. Alain Cotta, *L'homme au travail*, Parijs, 1987.